

Varg attack på älg. Foto: Rolf Peterson

Aningslösa älgar vid vargattacker

Vargarna lyckas i en hög andel av sina jakter på älg. Jakterna är korta. Få älgar stannar och gör front mot angripande vargar. Kanske ett resultat av lång frånvaro av stora rovdjur och högt mänskligt jakttryck på älg.

TEKST CAMILLA WIKENROS, HÅKAN SAND, PETTER WABAKKEN OCH OLOF LIBERG
SVERIGES LANTBRIKSUNIVERSITET (SLU)
HØGSKOLEN I HEDMARK

Den skandinaviska vargstammen är idag större än på mer än 100 år. Ett intensivt jakttryck under 1800-talet reducerade vargpopulationen både geografiskt

och numerärt till en mycket låg nivå. Av bland annat den anledningen kunde älgstammen under 1900-talet tillväxa snabbt och till en väsentligt högre nivå än tidigare. Predation från stora rovdjur ersattes av människans jakt.

Älg är det primära bytesdjuret för vargen i de flesta revir i Skandinavi-

en. Inom ramen för det Skandinaviska vargforskningsprojektet (SKANDULV) har vi spårat vargar och kartlagt deras jaktframgång, det vil säga hur ofta vargarna försöker, och hur ofta de lyckas, döda en älg. Vi dokumenterade hur långa sträckor vargarna jagade älg innan de lyckades med jakten eller tills de gav upp. Vi undersökte också hur älgarna försvarade sig mot angripande vargar. Slutligen jämförde vi beteendet hos älgkor under fångst av några dagar gamla älgkalvar med det hos älgkor från Kanada och Alaska det vil säga i en miljö där stora rovdjur har varit, och fortfarande är, älgens största fiende.

Hög jaktframgång

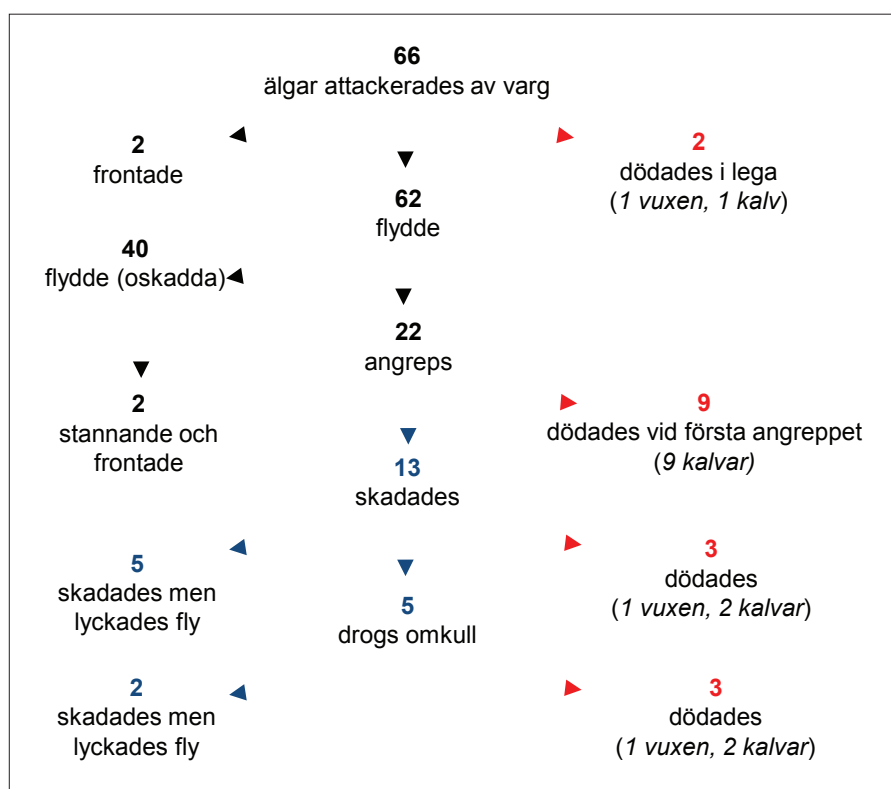
Jaktframgången på älg var tre till fem gånger högre i Skandinavien (50-60 % av jakterna lyckades) jämfört med olika områden i Nordamerika (10-20 % lyckade jakter). Intressant i detta sammanhang är även att jaktframgången inte visade någon tendens att minska med tiden (upp till 20 år efter vargetablering). Dessutom, med tanke på att vargarna hade en stark selektion för älgkalvar (70-90 %) så borde detta gynna en förändring i beteendet genom inläring (hos drabbade älgkor). Våra resultat skiljer sig från vad man funnit i flera andra studier i Nordamerika där man kunde konstatera en beteendeförändring hos bytesdjuren inom några år efter koloniseringen av rovdjur. Rovdjurens jaktframgång är ofta hög under den första tiden efter återkolonisationen men sjunker i takt med att bytesdjuren återanpassar sitt beteende (genom inläring och/eller naturlig selektion) till närvaron av rovdjur.

Korta jakter

Vidare fann vi att vargarnas jakter på älg i Skandinavien var generellt kortare än vad som rapporterats från Nordamerika (ca 800 meter). I Skandinavien var både lyckade och misslyckade jakter i 90 % av fallen kortare än 400 meter. Detta varierade dock stort från att i vissa fall döda älgar direkt i deras lega (både vuxna och kalvar) till den längsta jakten som varade i 1.7 km innan vargarna lyckades döda älgan. Den längsta jakten, som slutade med ett misslyckande från vargarnas sida, varade i hela 5 km. Jaktsträckornas längd varierade inte med åldern hos de dödade älgarna. Däremot var vuxna älgar svårare att döda för vargarna då det krävdes flera attacker från vargarnas sida innan de lyckades döda vuxna individer. Vi fann även att var tionde älg som attackerades av varg, men som överlevde attacken, hade haft sådan närkontakt att de skadades mer eller mindre allvarligt under jakten. Detta är i nivå med vad som har rapporterats från Nordamerika.

Få älgar frontar varg

Även älgarnas beteende under själva vargattacken skilde sig mellan Skandinavien och Nordamerika. Älgar från Nordamerika stannade oftare och gjorde front och försvarade sig aktivt mot angripande vargarna (32-56 %) jämfört med i Skandinavien där detta beteende var relativt ovanligt (endast 6-8 %, Fi-

Figur 1. Ödet för 66 stycken älgar som attackerats av varg i revir i Norge och Sverige under vintrarna 1997-2003. Svarta pilar visar älgar som överlevde vargattacken oskadda och blå pilar visar älgar som överlevde men som skadades under attacken eftersom skinn, hår eller blod hittades i älgens spår. Vi vet inte hur allvarligt skadade dessa älgar blev vid konfrontationen med varg. Röda pilar visar vargdödade älgar inklusive åldersklass på dessa inom parentes.

gur 1). Nordamerikanska studier har visat att det beteende som är effektivast för bytesdjur, inte bara älg, bison och myskoxe utan även för mindre klövdjur som caribou och svartsvanshjort, är att stanna och göra front mot angripande vargar. Att skandinaviska älgar inte har uppvisar samma försvarsstrategi som Nordamerikanska älgar kan eventuellt förklara skillnaden i jaktframgång hos varg mellan kontinenterna.

Älgens beteende mot människan

Ytterligare stöd för att älgarnas försvarsbeteende skiljer sig mellan Skandinavien och Nordamerika framträder när man beaktar hur älgarna uppför sig mot människor vid fångst och märkning av nyfödda älgkalvar (en aktivitet som är vanligt inom forskning på älg). På Grimsö forskningsområde i Bergslagen i Sverige märktes några dagar gamla älgkalvar under perioden 1993-2001. Under denna tidsperiod fanns det ingen fast vargförekomst av varg på forskningsområdet. Vid tre tillfällen (av totalt 131) uppehöll sig älgkon i omedelbar närhet (10-20 meter) till kalven under själva märkningsproceduren. Endast vid två

av dessa tillfällen (1.5 % av alla märkningstillfällen) kunde ett aggressivt försvarsbeteende hos älgkorna observeras. Däremot är ett aggressivt beteende hos kalvförande älgkor mot människor mycket vanligt förekommande i Nordamerika. Vid fångst av älgkalvar är man där tvungen att använda sig av helikopter för att hålla kon borta från älgkalven under själva hanteringen av kalven.

Orsaker till älgarnas olika beteende

Sammantaget tyder våra studier på att den skandinaviska älgan inte har återfått ett försvarsbeteende mot rovdjur vilket har kunnat konstateras för vissa varg- och älgpopulationer i Nordamerika. Varför har då inte detta skett?

Älgarna i centrala Skandinavien har varit «befriade» från predation från varg och även björn under 100-120 år. I motsats har de älgpopulationer i Nordamerika som vi jämförde våra data med varit kontinuerlig exponerade för dessa rovdjur under tusentals år och den huvudsakliga dödligheten har främst varit orsakad av stora rovdjur. Till skillnad från Skandinavien har den mänskliga

jakten varit nästintill obefintlig (< 5 % av vinterpopulationen). Under de senaste 40-50 åren har älgstammen i Skandinavien årligen beskattats av människan med ca 25-30 %. Jakten har alltså utgjort den i särklass dominerande dödligheten (> 95 %) i dessa områden före vargens etablering.

Även inom de flesta idag befintliga vargrevir utgör jakten den dominerande dödsorsaken (50-75 %). Eftersom vissa typer av beteenden hos djur för att skydda sig mot fiender (t.ex. varg och björn) troligen är kostsamma för individen att behålla i frånvaron av dessa fiender borde vi förvänta oss att dessa beteenden skulle försvinna (eller åtminstone reduceras i omfattning) om de inte längre erbjuder någon fördel för individen. Om det under samma tidsperiod dök upp en ny predator (människan) där det tidigare utvecklade försvarsbeteendet till och med kunde vara en nackdel, som till exempel aggressivitet, borde vi förvänta oss att det uppkom ett urval som verkade mot denna typ av försvarsbeteende.

Inverkan från löshunds jakt?

Det är i detta perspektiv som jakt med löshund kan ha bidragit till att förändra beteendet hos den skandinaviska älgen och därmed bromsat utvecklingen av ett effektivt förvarsbeteende i närvaron av dessa nygamla rovdjur. Det är välkänt

att det finns en variation i älgarnas beteende under jakt med löshund där vissa älgar tenderar att i större utsträckning stå och göra front mot hunden medan andra flyr undan hunden. Vid den omfattande jakten med löshund som har pågått under det senaste århundradet i Skandinavien är det troligt att just de älgar som har haft detta mera aggressiva beteende och gjort front mot jakthunden kan ha skjutits i större omfattning än älgar med ett mindre aggressivt beteende. I så fall kan denna jaktmetod ha medfört att ett tidigare effektivt och viktigt beteende för att undkomma stora rovdjur har selekterats bort och därmed minskat i omfattning i den skandinaviska älgpopulationen. Det beteende som Nordamerikanska studier har visat är det mest effektiva försvarsbeteende mot angripande vargar skulle alltså här haft en rakt motsatt effekt för älgar under jakt med löshund. Frågan är om den skandinaviska älgen inom en överskådlig framtid kommer att återfå sitt ursprungliga beteende för att skydda sig mot stora rovdjur med tanke på att jakten ännu utgör den dominerande dödsorsaken även inom de flesta vargrevir.

Fortsatta studier av älgarnas beteende

Inom vargforskningsprojektet arbetar vi vidare med att undersöka om, och i så fall hur, älgarnas beteende förändras i samband med etablering av varg. Vi

undersöker t.ex. hur älgarnas vaksamhet, rörelsemönster och val av habitat påverkas av vargens närvaro. Vi har dessutom nyligen genomfört försök med älghundar där radiomärkta älgars beteende i detalj har studerats i samband med att vi har efterliknat löshunds jakt och där dessa älgar haft olika grad av exponering för varg. Vi hoppas att inom kort återkomma med dessa resultat.

REFERANSER

Mech, L.D. 1970. The Wolf: the ecology and behavior of an endangered species. Doubleday/Natural History Press, 384 sidor.

Berger, J., Swenson, J.E., and Persson, I. 2001. Re-colonising carnivores and naïve prey: conservation lessons from Pleistocene extinctions. *Science* 291: 1036-1039.

Sand, H., Wikenros, C., Wabakken, P., and Liberg, O. 2006. Cross-continental differences in patterns of predation: will naïve moose in Scandinavia ever learn? *Proceedings of the Royal Society B* 273: 1421-1427.

Sand, H., Wikenros, C., Wabakken, P., och Liberg, O. 2007. Den skandinaviska älgen: Ett lätt byte för vargen. Fakta Skog, SLU, Nr. 8.

Wikenros, C., Sand, H., Wabakken, P., Liberg, O., and Pedersen, H.C. 2009. Wolf predation on moose and roe deer: chase distances and outcome of encounters. *Acta Theriologica* 54: 207-218.

FORT HJORT – i storviltportal

Statskogs oppgave er å utvikle alle verdier på fellesskapets grunn og sikre fellesskapets verdier for framtida. Dette betyr bl.a å gi enkel tilgang på jakt, fiske og friluftsliv.

Statskog har egen storviltportal der jegerne selv kan administrere sine jakttilbud. Her finnes gode nedlastbare kart, betalingsløsning og tilgang på all nødvendig informasjon i forbindelse med jakta.

statskog.no: oversikt over Statskogs tilbud
inatur.no: bestilling og betaling av hytteleie, søknad på jakt, kjøp av jaktkort og fiskekortet Statskogs Norgeskort

Statskog

Trio Media 05/19 • Foto: Jim T. Kristensen

